

اصلاحات اقتصادی در قزاقستان

قبل از فروپاشی، جمهوری‌های شوروی سابق جدای از رقابتهای جهانی، تکنولوژیکی و ساختار قیمتها در فضای بسته‌ای و با پول واحد اقتصاد خود را ادامه می‌دادند، پس از فروپاشی، بدیهی بود که کشورهای فوق هرکدام سیاست خاص خود را برای تطبیق با اقتصاد بازار در پیش گرفتند. بعضی از جمهوری‌های صنعتی این مجموعه نظیر اوکراین و بلاروس از آنجایی که ذخایر سوخت و مواد اولیه مصرفی خود را در اختیار نداشتند، تولیدات آنها به طور گسترده‌ای دچار کاهش شد و لذا اجباراً اصلاحات اقتصادی خود را به تأخیر انداختند.

در مقابل، اقدام به اصلاح سیستم اقتصادی خود به صورت مرحله به مرحله و از جمله تجارت خارجی خود کردند. کشورهای گروه سوم مانند جمهوری‌های بالتیک و قرقیزستان اقدام به انجام اصلاحات شدید و رادیکالی در حیطه اقتصاد کلان و آزادسازی اقتصادی کردند. در مورد هر سه دیدگاه پس از چند سال اکنون هرکس می‌تواند شاهد نتایج مثبتی باشد، به طوری که کم‌وبیش موفقیت اقتصادی هر سه گروه کشور از سالهای ۱۹۹۵ الی ۱۹۹۶ شروع می‌شود. قزاقستان پس از اقدامات اولیه اصلاح اقتصادی، روند اصلاحات مذکور در سال ۹۵ را افزایش داده و برخلاف روسیه، اولین کشور صاحب منابع غنی بود که اصلاحات را به طور مؤثر پیش برد و از این جهت به الگوی اروپای مرکزی و شرقی توسعه سریع نزدیک شده است. در سال ۱۹۹۵ صادرات به نسبت ۲۳٪ (براساس دلار آمریکا) و واردات تنها ۱۴٪ رشد داشته است. صادرات قزاقستان به دیگر نقاط جهان بالغ بر ۶۰٪ رشد داشته است؛ در حالی که واردات تنها از ۱۳٪ رشد برخوردار بوده است. توسعه صادرات قزاقستان کسری تراز تجاری ۴۰۰ میلیون دلاری این کشور با غیراز CIS را در سال ۹۴ به ۱۶۰ میلیون دلار مازاد تجاری در سال ۱۹۸۵ تغییر داده است.

رشد درآمدهای صادرات قزاقستان با غیر CIS به دو عامل بستگی داشته است. اول: رشد صادرات فلزات آهنی و غیرآهنی و اقلام مشابه و دوم: رشد قیمتهای جهانی مواد صادراتی در سال ۱۹۹۵. صادرات مواد مذکور ۴۲٪ مجموع صادرات قزاقستان را شامل می‌شده است، این رقم برای سال ۹۴، ۳۳/۳٪ بوده است. در همین زمان به جهت کاهش تولید، درخواست برای فلزات مختلف مابین جمهوری‌ها کاهش یافت. به علاوه، خصوصی سازی مدیریت کارخانجات توان رقابت مؤسسات قزاقی و فروش تولیدات به بالاترین قیمتهای پیشنهادی را ممکن ساخت و آزادسازی تجارت خارجی در سالهای ۹۳ تا

۹۵ شرکتهای این کشور را قادر ساخت براساس منافع خود، خریداران را انتخاب نمایند. کاهش سهم کالاهای تمام شده (عمدتاً ماشینآلات و تجهیزات) در صادرات قزاقستان در کوتاهمدت به جهت وضعیت مشابه در دیگر کشورهای CIS، خطر جدی برای صادرات این کشور محسوب نمی شود.

کاهش شدید تجارت قزاقستان با CIS عمدتاً وابسته به نبود انرژی وارداتی بوده است و قزاقستان نیز به جهت نبود تجهیزات و سرمایه گذاری لازم قادر به بهره برداری از حوزه های نفت و گاز خود نبوده است. توازن تجاری قزاقستان با روسیه در نیمه اول سال ۹۵ نشانگر افزایش درخواست روسیه برای فلزات قزاقستان بوده است. در مقابل، ارزش کالاهای وارداتی از روسیه همواره از سال ۹۳ به بعد روبه کاهش بوده است. در نیمه اول سال ۹۵ واردات تجهیزات و ابزارآلات روسی تا نصف کاهش داشته است. همچنین، واردات مواد غذایی و کالاهای نیمه تمام از روسیه افزایش داشته است.

صادرات نفت قزاقستان به خارج از CIS کاملاً با رقابت تنگاتنگ نفت روسیه مواجه است. درست به همین علت نیز در جلب سرمایه خارجی به جذاب ترین بخش اقتصاد قزاقستان (نفت) نیز مشکل رقابت با روسیه وجود دارد. روسیه به عنوان رقیب بالفعل قزاقستان در بخشهای نفت، گاز، مواد معدنی و فلزات مختلف، علاقه مند به افزایش حجم تولید اقلام فوق از سوی قزاقستان نیست. از ابتدای سال ۱۹۹۴، روسیه به طور یکجانبه به دلایل زیست محیطی تصمیم به قطع سهمیه قزاقستان در خطوط لوله خود گرفت.

درآمد کلی کشور قزاقستان نشان می دهد که در سال ۹۵ نسبت به سال ۹۴ پیشرفتی در توازن تجاری مشهود است؛ اگرچه همه تغییرات نیز لزوماً مثبت نبوده است. در بخش سرمایه گذاری داخلی، پس انداز ملی در قزاقستان به جهت تورم بالا و بخش خصوصی توسعه نیافته آن، از میزان قابل توجهی برخوردار نبوده است و کمکهای نهادهای مالی بین المللی نیز تنها نقش موقتی و کمکی داشته اند. لذا تنها سرمایه های خارجی مستقیم، منبع قابل توجه رشد میان مدت اقتصادی قزاقستان محسوب می شود.

تقریباً تمامی سرمایه گذاری خارجی در قزاقستان در بخش نفت و گاز متمرکز شده است. در حالی که حجم تعهدات سرمایه گذاران خارجی به مبلغ عظیم ۴۶ میلیارد دلار بالغ شده است؛ عملاً و در حقیقت تاکنون تنها بخش کوچکی از این مبلغ جذب اقتصاد قزاقستان شده است.

تراز پرداختهای سالهای ۹۴، ۹۵ قزاقستان به ترتیب ۴۶۹ و ۴۴۰ میلیون دلار منفی

بوده است و رشد اندک در تراز بازرگانی با خارج از CIS در سال ۹۵ جبران کسری تراز تجاری با کشورهای CIS در همین سال را نکرده است.

خصوصی سازی کارخانه های دولتی در قزاقستان

کمیته آمار دولتی قزاقستان در گزارش سالانه خود عنوان کرد که شرکتهای صنعتی خصوصی شده که تحت مالکیت و یا اداره سرمایه گذاران داخلی و خارجی قرار دارند، سال گذشته میلادی (۱۹۹۶) ۱۴۹ میلیارد و ۷۰۰ میلیون تنگه (یک میلیارد و ۹۴۳ میلیون و ۴۶ هزار دلار) به نرخ روز تولید داشتند که برابر با ۷۲/۸٪ ارزش کل تولیدات کارخانه های صنعتی این کشور بود.

به گفته این کمیته در سال ۱۹۹۶ در کارخانه های خصوصی شده قزاقستان ۶۰۰ میلیون دلار سرمایه گذاری شد که ۱۵۰ میلیون دلار آن برای افزایش تولیدات و ۴۵۰ میلیون دلار آن برای توسعه کارخانه ها بود. قزاقستان خصوصی سازی واحدهای صنعتی و تولیدی این کشور را در ماه دسامبر سال ۱۹۹۴ آغاز کرد و این کشور اولین جمهوری شوروی سابق بود که شروع به فروش و یا واگذاری کارخانه های خود به خارجی ها نمود. بنابه گزارش کمیته آمار دولتی قزاقستان تا ژانویه ۱۹۹۷، ۳۰ کارخانه صنعتی در قزاقستان کاملاً خصوصی شده و شرکتهای سرمایه گذار که عموماً خارجی هستند سهام این کارخانه ها را خریده اند.

کارخانه بزرگ ذوب آهن قزاقستان در قره غنده و دو اتحادیه بزرگ تولیدکننده مس این کشور از جمله واحدهای صنعتی قزاقستان هستند که سهام آنها به سرمایه گذاران خارجی فروخته شده است.

روزنامه گزاقستانسکایا برآودا چاپ آلماتی نوشته است که نخست وزیر قزاقستان آقای کاژی گلدین به سرمایه گذارانی که تاکنون نتوانسته اند وضعیت مالی کارخانه های خود را بهسازی شده را بهبود بخشند اخطار کرده که چنانچه تا یک ماه ونیم دیگر در این خصوص اقدام اساسی نکنند، قرارداد منعقد با آنها لغو خواهد شد. این روزنامه همچنین نوشت: مدیران شرکتهای خصوصی شده اخیراً با نخست وزیر ملاقات و از بالا بودن تعرفه های مالیاتی در این کشور شکایت کرده اند و نخست وزیر در پاسخ آنها گفته است که میزان مالیات دریافتی در قزاقستان از بسیاری کشورهای دیگر کمتر است.

تجارت خارجی قزاقستان

آزادسازی تجارت خارجی در قزاقستان از نیمه سال ۱۹۹۲ میلادی هنگامی که دولت این کشور با IMF به توافق نهایی رسید صورت گرفت. براساس این توافق، موانع تجارت خارجی کاهش یافته و نهایتاً حذف می شدند. حجم کالاهای مشمول عوارض صادراتی از ۲۴ کالا در دسامبر ۹۲ به ۲۵ کالا در فوریه ۹۴ و به ۷ کالا در ماه مه ۹۴ کاهش یافت و در همین ماه کالاهای وارداتی نیازمند مجوز به ۸ کالای تولیدی کاهش یافت و مالیات بر واردات از ۵٪ تا ۲۱٪ نوسان داشته است.

کاهش شدید مقدار تجارت داخلی در سالهای ۹۳ و ۹۴ در قزاقستان عمدتاً به جهت فروپاشی سیستم مدیریتی زمان شوروی سابق بوده است. در پایان سال ۹۳ میزان تجارت داخلی بشدت کاهش یافت و سیستم مدیریت دولتی با سیستم براساس نیازمندی های دولتی جایگزین شد که عمدتاً براساس نیازهای بازار و قیمت های اجناس پایه ریزی شده بود. در همین مدت مالیات بر صادرات (از ۱٪ تا ۳۰٪) به ۱۴۵ کالای تولید داخلی که قیمت های پایین تر از قیمت های جهانی داشتند اعمال می شد و مالیات مذکور نیز با ارز خارجی دریافت می شد. در ۱۹۹۴، با نزدیک شدن قیمت های داخلی به قیمت های جهانی، نرخ متوسط مالیات های صادراتی به ۷٪ کاهش یافت و مالیات ها نیز به تنگه دریافت می شد. همچنین کلیه استثنائات بر مالیات های صادرات و واردات حذف گردید. رژیم تجارت خارجی قزاقستان در هر حال در پایان سال ۹۳ و در سال ۹۴ اگر نه به طور کامل، روشن تر و مشخص تر شده بود.

در سال ۱۹۹۵ دولت قزاقستان تجارت خارجی این کشور را آزادتر کرده و کلیه مالیات های صادراتی حذف شد و مجوزهای وارداتی و صادراتی تنها به ۸ تا ۹ قلم کالا محدود شد (براساس بخشنامه ۲۰ جولای سال ۱۹۹۵ هیأت دولت^۱)، و انحصار صادرات کالاهای استراتژیک نیز (حداقل در تئوری) برداشته شده است.

تجارت پایایی

بعد از فروپاشی شوروی، به هنگام استقلال جمهوری های شوروی سابق، روابط اقتصادی پایایی مابین این کشورها توسعه پیدا کرد که عمدتاً به جهت فروپاشی سیستم

۱. این فهرست عمدتاً براساس امنیت ملی قزاقستان مانند تسلیحات، مواد منفجره و مواد رادیواکتیو تنظیم شده است.

اقتصادی سابق و نبود امکانات مالی در کشورهای مذکور بوده است. از جمله تورم بالا و کاهش مداوم منابع مالی مؤسسات، ضرورت مبادلات پایاپای را بیشتر پیش آورد. این روش مبادله بزودی سهل‌ترین شیوه برای اجتناب از مالیات و فرار سرمایه در کشورهای فوق و از جمله قزاقستان شد که عمدتاً عدم وجود ثبات در بخش اقتصاد کلان و نواقص در آزادسازی اقتصادی، تشدیدکننده این مسئله بوده است.

عوارض گمرکی و مالیات بر تولید

سیستم عوارض گمرکی در قزاقستان، براساس توافقیهای سیاسی - اقتصادی انجام یافته با روسیه در سالهای ۹۴ و ۹۵ مشخص شده است (بخشنامه ۱۵ آگوست ۹۵ هیأت دولت). در سه ماهه سوم سال ۹۵ عوارض گمرکی شامل عوارض واردات، مالیات بر تولید و عوارض صادرات بوده است. نظام واردات در قزاقستان، تعرفه‌های وارداتی ۹۶ قلم کالا را شامل حیوانات، تولیدات کشاورزی، خواروبار، تولیدات صنعتی و تجهیزات الکتریکی و الکترونیکی مشخص کرده است. به جهت حمایت دولت از کالاهای داخلی، عوارض واردات از ۲ تا ۳۰٪ ارزش کالا، پیش‌بینی شده است.

برخلاف کشورهای اروپای شرقی، در قزاقستان روند عمومی بر افزایش تعرفه‌های واردات تولیدات کشاورزی و خواربار به نسبت متوسط ۵٪ مشاهده می‌شود. همچنین تعرفه‌های وسایل حمل‌ونقل تا ۳۰ الی ۴۰٪ برای اتومبیل و اتوبوسهای کوچک افزایش یافته است.

اما کمترین تعرفه در این بخش (۵ تا ۱۰٪) مربوط به واردات تراکتور برای بخش کشاورزی می‌باشد. نکته مثبت تعرفه‌ها، مربوط به ماشین‌آلات و تجهیزات می‌باشد (۵ تا ۱۵٪) که در واقع جایگزینی تجهیزات کهنه و فرسوده و پرمصرف را امکان‌پذیر ساخته است. سطح مالیات بر تولید در کالاهای وارداتی در پایان سال ۹۵ با روسیه مورد مذاکره قرار گرفت. مقامات قزاقی بر اهمیت و ضرورت میزان پایین این‌گونه مالیات‌ها خاصه در بخش حمل‌ونقل (سواری، کامیون و اتوبوس) توجه داشته‌اند. به نوعی که در صورت افزایش، مصرف‌کنندگان قزاقی (مؤسسات و اشخاص) قادر به خرید تولیدات نبوده و نهایتاً به تولیدات دیگر کشورهای CIS روی خواهند آورد.

براساس آئین‌نامه ۱۵ آگوست ۹۵، دولت قزاقستان (شماره ۱۱۲۴)، عوارض صادراتی

۲۳ گروه کالا از تولیدات کشاورزی، خواربار، مواد معدنی و تولیدات مربوطه را مشخص کرده است. تفکر عوارض صادراتی در کلیه کشورهای در حال رشد آسیا و دیگر نقاط جهان تعبیر کرده است.

مؤسسات دولتی براساس وضعیت خود و به جهت محدودیتهای اداری، اجازه صدور کالاهای مورد تقاضای بازار داخلی را ندارند. از سویی تقاضا در بازار داخلی به جهت کاهش درآمدها پایین بوده و قیمت‌های داخلی نتیجتاً از قیمت‌های جهانی پایین تر است (مشابه دیگر کشورهای CIS). لذا مؤسسات تنها از طریق فروش کالای خود در بازار خارجی توانایی اخذ منابع مالی لازم برای ادامه کار خود را دارند. در مقابل به جهت عوارض صادراتی، قیمت تولیدات داخلی در قزاقستان افزایش یافته و قادر به رقابت نخواهند بود و مؤسسات درآمد کمتری خواهند داشت که معنای آن درآمد کمتر بخش بودجه (مالیاتها) خواهد بود که به نوبه خود میزان عوارض صادراتی نیز این مسئله را جبران نخواهد کرد و این در صورتی است که مؤسسات داخلی و عمدتاً دولتی قزاقستان به جهات مالی، توانایی بازسازی و نوسازی را نیز ندارند.

مالیاتهای ارزش افزوده

مالیات ارزش افزوده در قزاقستان شامل کلیه کالاهای وارداتی بجز کالاهای وارده از CIS می‌شود. همچنین کالاهای سرمایه‌ای وارد شده از سوی سرمایه‌گذاران خارجی نیز از VAT معاف می‌باشند؛ به این صورت که در ابتدا این مالیات پرداخت و سپس وزارت دارایی آن را برمی‌گرداند. براین اساس، قوانین مربوطه در واقع مشوق مؤسسات دولتی برای تجارت و مبادله اقتصادی با کشورهای CIS می‌باشد (به جهت عدم وجود مالیات ارزش افزوده). پس از ایجاد اتحادیه گمرکی فی مابین قزاقستان، قرقیزستان، روسیه و بلاروس مالیات ارزش افزوده کالاهای وارداتی به قزاقستان در مرزهای خارجی کشورهای روسیه و بلاروس اخذ شده به حساب کشورهای مذکور وارد می‌شود و سپس در مرحله بعد به حساب قزاقستان وارد می‌شود که در این باره دو مشکل وجود خواهد داشت. اولاً تعیین سهم مشخص کشور از مالیات ارزش افزوده مربوطه وقت زیادی را طلب می‌کند که با توجه به میزان تورم بالای موجود در CIS، ارزش نهایی آن کاهش می‌یابد و به علاوه مشکلات بودجه‌ای روسیه و بیلوروس نیز مزید بر علت است. ثانیاً، مشکلاتی نیز در ارتباط با تبدیل پول کشورهای عضو به یکدیگر وجود دارد که تاکنون در توافقات مربوطه اشاره‌ای به این مسئله نشده است.

اتحاد گمرکی

شکل‌گیری اتحاد گمرکی در ۲۰ ژانویه سال ۹۵ اثرات اقتصادی و سیاسی مختلفی برای کشورهای عضو داشته است. دو مسئله اساسی در اجرای عملی اتحادیه گمرکی وجود دارد. ابتدا یکسان‌سازی قواعد تعرفه‌ای مابین اعضا و دوم ایجاد قوانین تعرفه‌ای واحد برای تجارت با دیگر کشورها.

سه مشکل اساسی قزاقستان در ارتباط با ایجاد اتحادیه گمرکی به قرار ذیل می‌باشد:

۱. روسیه، بیلوروس، قزاقستان و قرقیزستان هریک روشهای مختلفی را در اصلاحات اقتصادی داشته‌اند. قزاقستان در سال ۹۵ اقدامات جدی را برای گذر اقتصادی انجام داد. درحالی که روسیه به جهت منازعات داخلی اقدام جدی انجام نداد و یا اصلاحات در قرقیزستان خیلی سریع بوده است؛ برعکس در بلاروس اصلاحات واقعی انجام نشده است. سرعت سریع اصلاحات اقتصادی در قزاقستان ضرورت ارتباط با همه کشورهای و خاصه کشورهای توسعه یافته اروپا و آسیا را پیش آورده است. در این ارتباط تفاوت دیدگاهها را خاصه در ارتباط با مالیات بر واردات مابین روسیه و قزاقستان نتیجه شده است.

۲. اتحادیه گمرکی، مرزهای خارجی کلی را دارد که معنی آن وجود یک دیوار تعرفه‌ای اطراف اعضای اتحادیه می‌باشد. درآمدهای مالیاتی (ارزش افزوده و مالیات بردرآمد) در مرزهای اتحادیه وصول و سپس به حساب هر کشور واریز می‌شود. کشورهای اتحادیه اروپایی نیز مشابه این سیستم را برای مدت ۲۰ سال است که انجام می‌دهند؛ اما قزاقستان و قرقیزستان عملاً در انزوا بوده و به بازارهای اروپا و آمریکای شمالی دسترسی نداشته و نهایتاً از درآمدهای مالیاتی در اتحادیه نیز محروم خواهند بود.

۳. قزاقستان در حوزه‌های مختلفی رقیب روسیه محسوب می‌شود؛ مانند منابع معدنی، نفت، گاز و فلزات مختلف. به علاوه، با از دست رفتن تدریجی بازار جهانی کالاهای ساخته شده روسی، اتحادیه گمرکی فضای مناسبی را برای کالاهای روسی در اختیار این کشور قرار می‌دهد؛ در این جهت نیز منافع قزاقستان با روسیه در تضاد است. قزاقستان می‌تواند همکاری‌های منطقه‌ای با ازبکستان، قرقیزستان، روسیه و تاجیکستان را براساس ضرورت‌های اقتصاد خرد توسعه دهد.